

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Самчинської Оксани Андріївни
на тему «Правові засади запобігання дезінформації в Україні»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертації.

Інтенсифікація розбудови інформаційного суспільства, зумовлена стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, зумовлює зростання не лише ролі та цінності інформації, а й масштабів і небезпеки інформаційних загроз, одне з ключових місць серед яких займає дезінформація. У сучасних умовах це деструктивне явище може завдавати шкоди не лише правам і законним інтересам окремих осіб, а й громадському порядку, демократичним цінностям, конституційному ладу, національній безпеці та іншим публічним інтересам. Особливої небезпеки дезінформація набуває у періоди кризових ситуацій, зокрема збройних конфліктів, під час яких зростає обсяг недостовірної інформації, підвищується рівень вразливості людей до її впливу та збільшується її потенційна шкода для національних інтересів.

Водночас, попри загрозу дезінформації в сучасних умовах, не може залишатися поза увагою той факт, що її поширення тісно пов'язане з такими основоположними правами і свободами людини, як свобода слова та право на інформацію, які, зокрема, передбачають можливість вільного створення та розповсюдження інформації. Зважаючи на зазначене, важливою складовою ефективного запобігання дезінформації є визначення балансу між захистом інтересів, що охороняються законом, від її шкідливого впливу та забезпеченням основоположних інформаційних прав людини і громадянина. Вказане обумовлює необхідність з'ясування змісту й характерних ознак дезінформації, формулювання чіткого визначення поняття «дезінформація», відмежування його від суміжних термінів (таких як недостовірна інформація, фейкова інформація, misinformation), а також визначення правових засад запобігання цьому явищу.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження є досить актуальною в умовах сучасних викликів, зокрема з огляду на збройну агресію та запроваджений правовий режим воєнного стану, і зумовлена не лише теоретичною, а й практичною потребою у вдосконаленні правових засад запобігання дезінформації в Україні.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково - методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили авторці аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем стосовно правових засад запобігання дезінформації в Україні. Представлена дисертаційна робота відрізняється кваліфікованим та послідовним викладом матеріалу на основі наукового обґрунтування. Чітко прослідковується авторська позиція та завершеність роботи. Висновки і пропозиції, що виносяться на захист є особистим здобутком дисертантки.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано, що формування правових засад запобігання дезінформації повинно ґрунтуватися на основі таких елементів як комплексне розуміння запобігання дезінформації, визначення дезінформації як об'єкта запобігання, окреслення суб'єктів запобігання дезінформації та передбачати встановлення юридичної відповідальності за її поширення.

Варто зазначити що, у роботі вперше визначено періодизацію становлення правових засад запобігання дезінформації в сучасній Україні, запропоновано визначення поняття «запобігання дезінформації», встановлено об'єкти публічних інтересів, для яких об'єктивно існує реальний ризик заподіяння або заподіюється шкода при поширенні дезінформації та запропоновано класифікувати суб'єктів запобігання дезінформації за спрямованістю діяльності на: суб'єктів, діяльність яких в основному має внутрішнє спрямування, суб'єктів, діяльність яких в основному має зовнішнє спрямування, суб'єктів, діяльність яких має як внутрішнє, так і зовнішнє спрямування (змішане).

Обґрунтованість та достовірність результатів дисертаційного дослідження підтверджується належною методологічною основою та забезпечується репрезентативною джерельною базою, яка складається з 407 ресурсів та включає в себе праці вітчизняних та іноземних вчених, національні і міжнародні правові акти, судову практику, аналітичні документи та результати соціологічних досліджень.

Основні положення дисертації відображені у 8 наукових публікаціях, а саме: 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України; 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Змістовне наповнення, перелік та кількість публікацій, апробація результатів дисертації відповідають встановленим вимогам.

Отже, в дисертаційній роботі поставлене наукове завдання виконано повністю, здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Самчинської Оксани Андріївни повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право та напрямкам досліджень відповідно до освітньої програми «Право».

Структура дисертації обумовлена поставленими науковими завданнями, відповідає внутрішньому логічному зв'язку етапів дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають 8 підрозділів, висновків після розділів, загального висновку, списку використаних джерел та додатків.

Всі розділи та підрозділи дисертації взаємопов'язані та логічно взаємоузгоджені, що свідчить про те, що авторці вдалося виконати поставлене наукове завдання та досягти мети дослідження для обґрунтування системних вдосконалень законодавства.

Дисертаційний матеріал представлений юридично грамотно та логічно. Наукова дискусія відзначається помірковою коректністю та аргументованістю. У доведенні власної позиції авторка дотримується принципів академічної етики.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача у науковий напрям право.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Самчинської Оксани Андріївни є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою.

Використаний у дисертації стиль мовлення є науковим та відповідає тематиці роботи. Текст має логічну структуру та викладений послідовно. Дисертантка досить чітко формулює положення дослідження та правильно використовує термінологію, що забезпечує зрозумілість та доступність роботи до сприйняття.

Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 407 найменувань, та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінок.

У вступі розкрито актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими темами, визначено теоретичну, нормативно-правову та емпіричну базу дослідження, мету та перелік завдань, необхідних для її досягнення, об'єкт та предмет дослідження, перелічено та описано застосування методів, які використовувалися для досягнення поставленої мети

та виконання поставлених завдань. Крім того, у цій частині роботи авторка аргументувала наукову новизну отриманих результатів, визначила можливість їх застосування не тільки в науково-дослідній сфері, а й нормотворчій діяльності та освітньому процесі, зазначила про апробацію матеріалів дисертації, а також особистий внесок здобувача.

У першому розділі «Теоретико-правове підґрунтя дослідження правових засад запобігання дезінформації» (с. 23 - 79) здобувачка аналізує роль та місце свободи слова та права на інформацію у сфері запобігання дезінформації, визначає стан наукової розробки у сфері запобігання дезінформації в сучасній правовій науці України та досліджує генезу нормативно-правового забезпечення дезінформації в Україні. Так, за результатами аналізу сутності свободи слова, авторка слушно зазначає, що незважаючи на те, що свобода слова наділяє кожного можливістю поширювати й негативну інформацію, вона не є абсолютною. У той же час підкреслюється важлива роль доступу не просто до інформації, а до «якісних» відомостей та даних. Тож авторка робить висновок, що саме свобода слова та право на інформацію повинні лягти в основу запобігання дезінформації.

У другому розділі «Правова характеристика запобігання дезінформації» (с. 80 - 153) дисертантка розкриває поняття запобігання дезінформації, визначає дезінформацію як негативне явище, яке потребує запобігання, її характерні ознаки як об'єкта запобігання та встановлює суб'єктів, які в межах своїх повноважень реалізують заходи щодо запобігання дезінформації. Зокрема, у першому підрозділі проаналізовано різні підходи до визначення поняття «запобігання» щодо різних негативних явищ, що потребують запобігання, які існують як в наукових працях, так і нормативно-правових актах, що дозволило систематизувати основні ознаки такої діяльності та сформулювати визначення поняття «запобігання дезінформації». Авторка не лише визначає кваліфікаційні ознаки дезінформації як об'єкта запобігання, а й встановлює основні фактори, які зумовлюють та сприяють даному негативному явищу та класифікує їх за різними критеріями. Крім того, у третьому підрозділі визначено поняття «суб'єкти запобігання дезінформації», встановлено конкретних суб'єктів запобігання дезінформації та класифіковано їх за характером компетенції, спрямованістю діяльності та правовим статусом органу, що реалізує повноваження у відповідній сфері.

У третьому розділі «Удосконалення правових засад запобігання дезінформації» (с. 154 - 186) розглянуто правові засади запобігання дезінформації в Європейському Союзі та юридичну відповідальність як фактор підвищення ефективності запобігання дезінформації. Так, у першому підрозділі авторка підкреслює важливу роль вивчення досвіду ЄС у вказаній сфері для нашої держави та необхідність адаптації окремих положень європейського

законодавство у законодавство України. У згаданому підрозділі не лише проаналізовано правові засади запобігання дезінформації в ЄС, а й здійснено порівняння правових актів ЄС з правовими актами України, що дозволило виокремити основні напрями удосконалення національного законодавства у даній сфері.

Варто зазначити, що у другому підрозділі третього розділу дисертантка не тільки обґрунтовує важливу роль юридичної відповідальності для ефективного запобігання дезінформації, а й визначає особливості та принципи юридичної відповідальності у даній сфері. Слушним у даному контексті є акцентування на необхідності дотримання принципу пропорційності під час визначення юридичної відповідальності за поширення дезінформації та тому, що криміналізація поширення дезінформації повинна стосуватися лише окремих та, що важливо, чітко визначених випадків.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у 8 наукових публікаціях здобувачки, серед яких: 4 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Також результати дисертації були апробовані на 4 наукових фахових конференціях.

Тематика наукових публікацій відповідає темі дисертаційного дослідження. Усі роботи виконані на належному рівні та відображають результати дисертаційного дослідження. Публікації підготовлено з дотриманням принципів академічної доброчесності, плагіату, самоплагіату та фальсифікацій у текстах робіт не виявлено. Сім з восьми робіт підготовлені автором одноосібно. У науковій статті, написаній дисертанткою у співавторстві з науковим керівником, особистий внесок останньої є чітко вираженим. Крім того, авторка зазначає, що з наукової статті, яка опублікована у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом особистих досліджень дисертантки.

Таким чином, наукові результати описані в дисертаційній роботі повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Основні теоретичні положення та висновки дисертації Самчинської О. А. на тему «Правові засади запобігання дезінформації в Україні» доведено до рівня конкретних пропозицій, які сприятимуть удосконаленню правового регулювання досліджуваної сфери та можуть бути використані у правозастосовній діяльності, що підвищить ефективність роботи

органів, які реалізують свої повноваження щодо запобігання дезінформації в Україні.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Визначаючи загалом високий теоретичний рівень роботи, її важливе практичне значення, варто відзначити, що це все не виключає можливості критичного підходу до окремих позицій здобувачки та висловлення деяких міркувань та зауважень.

1. Розглядаючи генезу правових засад запобігання дезінформації в Україні, авторці варто було б приділити увагу більшу увагу аналізу Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

2. У підрозділі 2.3. серед суб'єктів запобігання дезінформації дисертантка визначає органи виконавчої влади, зокрема Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації, державні органи, що не належать до органів виконавчої влади, серед яких Рада національної безпеки і оборони України, Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, Служба безпеки України та розвідувальні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти делегованих повноважень (с. 142), однак не вказує Верховну Раду України. Потребує додаткового пояснення, чому авторка не відносить до суб'єктів запобігання дезінформації орган законодавчої влади.

3. У підрозділі 3.2. авторка зазначає, що Законом України «Про медіа» фактично передбачено адміністративну відповідальність суб'єктів у сфері медіа за поширення інформації, яка за своїм змістом є дезінформацією, утім не аналізує відповідні правопорушення та не визначає їх.

Викладені вище зауваження та міркування обумовлені актуальністю дисертаційного дослідження, науковою новизною та актуальністю питань, порушених здобувачкою. Зазначені питання мають переважно дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертації. Крім того, викладені зауваження можуть стати основою для подальших наукових пошуків та розробки тематики дослідження.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувачки ступеня доктора філософії Самчинської Оксани Андріївни на тему «Правові засади запобігання дезінформації в Україні» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі 08 Право. Дисертаційна робота за

актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Самчинська Оксана Андріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

Професор кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету
доктор юридичних наук, професор

Наталія НОВИЦЬКА

